

Ольга Мхитарян,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти,
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Специфіка використання елементів плейбек-театру під час літературних занять

УДК 792.25:[373.5.016:821.09(477)]

<https://doi.org/10.33989/3083-6387.2025.4.340479>

Актуальність дослідження. Нові соціальні виклики та освітні завдання, окреслені в Концепції «Нова українська школа» (2016), Державному стандарті базової середньої освіти (2020), Професійному стандарті вчителя (2020), одним із пріоритетних напрямів у розвитку української школи в контексті її модернізації визначають інтеграцію змісту освіти. Активізація інтеграційних процесів у міжпредметному просторі літературної освіти дає змогу розглядати театралізацію як повноцінну форму пізнання мистецтва слова, що не лише сприяє цілісному осмисленню естетичної цінності художньої літератури та розумінню закономірностей мистецтва, а й має провідну роль у формуванні загальної культури особистості.

Актуальність практикування словесниками елементів плейбеку — різновиду інтерактивного театру імпровізації та комунікативної практики, спрямованої на побудову спільноти, єднання й долучення людей до колективного досвіду через естетичне ритуалізоване дійство, насамперед полягає в тому, що у складних воєнних обставинах ця навчальна форма є не лише засобом розвитку творчого потенціалу дитини, а й формою терапевтичного впливу на неї. Крім того, означена театральна практика сприяє поглибленню набутого учнями в початковій школі досвіду театралізації під час роботи з художніми творами завдяки наскрізній роботі з дослідження акторської майстерності, що є дієвою основою в опануванні мо-

лодшими підлітками «живих» інструментів удосконалення власного мовлення, комунікативної гнучкості, психофізичної виразності. Водночас залучення педагогів у ході організації навчання до різних видів творчої діяльності уможливорює розвиток їх комунікативних, творчих здібностей, професійної пильності, педагогічної інтуїції, умінь володіти собою в будь-якій емоційній ситуації, активно впливати на інших, прогнозувати розвиток особистості, орієнтувати її на позитивні перетворення, креативність.

Метою статті є уточнення особливостей плейбеку як театру відтворення та визначення методичних умов оптимального застосування цієї театральної практики під час навчання української літератури в Новій українській школі.

Досягнення означеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) висвітлити теоретичні аспекти використання елементів плейбек-театру в навчально-пізнавальній діяльності учнів-читачів як форми ситуаційного навчання;
- 2) схарактеризувати методичні умови оптимального впровадження елементів плейбек-театру під час вивчення художнього твору в середній школі.

Виклад основного матеріалу.

Висвітлення питання функціонування плейбек-театру як нової ефективної форми ситуаційного навчання і взаємодії ще не має глибокого наукового осмислення, проте теоретико-методичні та практичні аспекти створення такого театру й розігрування перформансів, висвітлені у працях театрознавців (Є. Гротовські, Д. Фокса, Р. Шехнера), психологів (М. Дергач, Д. Салас, Є. Загряжської), педагогів (І. Кондратець, В. Концевої, О. Кречотень, В. Савінова), можуть бути важливими для використання елементів плейбеку під час навчання літератури.

Назва «плейбек-театр» (англ. Playback Theatre — театр відтворення) походить від фрази, що була деві-

зом першої трупи «We play the story back to you» («Ми граємо історію, повертаючи її тобі»). Плейбек-театр виник у 1975 році, коли Д. Фокс у Нью-Йорку здійснив спробу змінити канонічні форми театральної діяльності, передусім спираючись на дослідження Є. Гротовськи та Р. Шехнера та намагаючись поєднати досвід традиційного театру Непалу, жанру психодрами й сучасного перформансу. Згодом особливості кожного з цих чинників науковці узагальнили в так звані три кола, на перетині яких вибудовується якісний плейбек: «Мистецтво», «Ритуал» та «Соціальна взаємодія». Тепер плейбек-театр поширився в понад 75-ти країнах світу, серед яких є й Україна.

Плейбек-театр — оригінальна форма театрального мистецтва, де актори в режимі імпровізації відтворюють історії, розкриваючи емоції і досвід через рух, мову й музику та створюючи неповторні моменти емоційного зв'язку. Цей різновид інтерактивного театру психологічної імпровізації складається з двох основних комплементарних практик: розповідей глядачів особистих історій для публіки та їх миттєвих художніх інсценізацій акторами у специфічних формах. Крім того, наприкінці театральної мініатюри здійснюється певне художнє узагальнення, тобто пошук спільного наративу. У виставі завжди задіяний ведучий (у проф. сленгу — «кондактор»), який організовує театральну взаємодію та супроводжує весь процес від вступного до завершального слова. Плейбек-театр проходить у формі перформансів, оскільки під час дійства акцентується не на результаті, а на процесі творчості в режимі реального часу, коли навчена група акторів розігрує історію оповідача.

Гра плейбекерів відрізняється від класичного театру, оскільки вони не відтворюють дослівно те, що почули, а використовують своє тіло, голос і міміку, щоб передати емоції та суть історії. Крім того, на відміну від традиційного театру виконавці не послуговуються літературними сценаріями. Однак і притаманний театру імпровізації процес інсценізації акторами особистих сенсів у плейбеку теж не реалізується. Усе дійство відбувається спонтанно та без підготовки: глядачі розповідають свої життєві історії, а актори відразу їх грають, імпровізуючи, завдяки чому виникає унікальна психологічна взаємодія між виконавцями й залом. Кожна розповідь відтворюється, набуваючи мистецької форми й логічної завершеності. У такий спосіб глядач може ніби збоку побачити відображення власних почуттів, емоцій, стосунків із іншими людьми, свої фантазії та спогади.

Завершується плейбек-гра, що в середньому триває півтори години, запитанням до оповідача про те, чи схоже розігране на його історію. Залежно від психологічної ситуації, що складається під час інсценізації, підсумовується показ історії у двох основних варіантах: оповідачу пропонують уточнити, що саме необхідно змінити у грі акторів, і далі демонструють відкоригований варіант; в іншому випадку — оповідача запрошують приєднатися до акторів і зіграти свою історію, змінивши власне психоемоційне та

смісловне ставлення до неї. Утім поширений і такий варіант: наприкінці постановки кондактор разом із аудиторією формулює спільну назву всіх почутих та втілених 5—7-ми історій. Це називається червоною ниткою або лейтмотивом, темою перформансу, що іноді дуже непросто усвідомити у процесі комунікативно-артистичного театрального дійства, і тим більше, влучно й лаконічно виразити.

Хоча зовнішньо плейбек-дійство виглядає доволі просто: оповідач висвітлює подію зі свого життя, а актори втілюють її завдяки своїй грі, основні рефлексивні процеси відбуваються у психіці учасників перформансу, які пригадують подібне, асоціюють його з історіями із власного життя, ідентифікують себе з учасниками розповіді, що розігрують актори [2, с. 18]. Увесь цей внутрішній діалог супроводжується думками, емоціями, бажаннями та спонуканнями, що допомагають людині осмислити минуле, спрогнозувати нові шляхи побудови власного життя та підводять її до рівня відкритості, необхідного для продуктивної взаємодії в сучасному суспільстві. Адже низка історій оповідачів, як правило, приводить до позитивного гуманістичного завершення перформансу, що дає учасникам змогу уявити образ щасливого майбуття.

Для розуміння педагогічного потенціалу цієї нетрадиційної театральної практики важливо усвідомлювати, що плейбек-театр належить до паратеатральних систем терапевтичної спрямованості, які передбачають використання театру не з метою втілення художнього задуму або естетичного переживання, а із «суто практичних» міркувань [2, с. 17], наприклад, у педагогічній сфері — насамперед для підвищення якості навчання та терапевтичного впливу на дитину; у психологічній роботі — із метою гармонізації внутрішнього світу людини, активізації внутрішніх психічних ресурсів для соціалізації тощо. Відтак плейбек-театр — універсальний театральний процес, що знаходить своє застосування як у незалежній творчості, так і для інтеграції в навчання, діалогових практик, реабілітації, адаптації, роботи з бізнесом, розв'язання соціальних проблем тощо.

Застосування у шкільній освіті елементів плейбек-театру, на думку фахівців, передусім визначається необхідністю пошуку інноваційних організаційних форм, методів, методик формування й розвитку у вихованців «м'яких» (soft skills) навичок та здійснення арттерапії й соціалізації [2; 3; 5; 6; 7]. Педагогічний плейбек-театр, за І. Кондратець, є формою ситуаційного навчання та взаємодії, що дає змогу кожному присутньому розповісти історію з власного життя та побачити, як учасники відобразять її в імпровізованому творчому перформансі (виставі). Спираючись на крилатий вислів Д. Фокса «Наша місія — забезпечити кожному можливість бути почутим», педагоги засобами плейбеку розбудовують естетичне освітнє середовище інтегрованого навчання, де відводять багато місця для щемливого співпереживання й співтворчості, коли особиста історія окремої дитини оживає так, що всі учасники дійства стають єдиним цілим.

Зважаючи на те, що в суспільно-політичних реаліях України домінантою процесу навчання має бути цілеспрямоване формування *ціннісних* механізмів читачької компетентності учня, у процесі педагогічної взаємодії важливо усвідомлювати провідні цінності плейбеку як інструмента соціальних змін [2]. Основне надбання такої театралізації в навчанні — це естетизація пізнавальної діяльності школярів, адже навіть окремо зіграна історія може бути самоцінною як естетичний акт мистецтва. По-друге, оскільки таке мистецтво не є елітарним, воно максимально наближене до життя звичайної людини та цілком зрозуміле їй. Третя цінність плейбеку — спонтанність: усе, що відбувається на умовній сцені, народжується тут і зараз. Значущим є сам теперішній акт творення, що реалізується завдяки грі, відкритості, щирості, свободі. Не менше значення має спільність досвіду, коли, розповідаючи історію під час перформансу, дитина долучається до колективної мудрості аудиторії. Слід вказати й на цінність спільноти, що стверджує плейбек, руйнуючи сучасні тенденції індивідуалізації, відокремлення людини від певних соціальних груп. Окрім того, використання елементів плейбеку в ході шкільних занять забезпечує безпечний простір не лише для особистої та колективної рефлексії, а і для висловлення почуттів, даючи можливість дитині бути вразливою, розвиває її емпатію та навіть зцілює, допомагаючи відчувати полегшення у процесі проговорювання накопичених негативних емоцій. Тобто плейбек-театр «учить» вихованців досліджувати життєві сенси, що зберігаються в нашому досвіді, знаходити їм пояснення, поважати та переносити здобутки інших у власні, тобто бути в діалозі із самими собою та з іншими людьми.

Оскільки окрему цінність має власне історія, на думку спеціалістів, неабияке значення надається пошуку її «серця»: «Виявити сутність історії — це непросте завдання. Неможливо просто розв'язати його й констатувати рішення як розгадку головоломки. Неможливо звести її до якоїсь схеми як хімічну формулу. У чому б не була її суть, потрібно висловити особливості історії. Це ядро взаємопов'язаних смислів, невіддільних від самих подій історії, без яких історія не була б розказана» (Д. Салас). Ідеться про те, що розвиток у школярів емпатії, критичного мислення для розуміння художніх текстів через імпровізацію передбачає потребу інтегрування вчителем в освітній процес окремих інструментів формування акторської майстерності особистості. Скажімо, у площині літературної освіти можуть бути корисними рекомендовані викладачами театрального мистецтва провідні способи пошуку «серця» історії (робота з тілом, почуттями й розумом), техніки саморегуляції та гри, рухливі вправи на взаємодію і «розігрів» («Заземлення — Дихання — Контакт», «Почути співрозмовника», «Кола Правди», «Невидимий м'яч», «Тряска», «Асоціація з іменем», «Історія про предмет», «Соціометрія», «Коло настрою», «Спільне рахування», «Спільна пісня») [1].

У практиці шкільної та вищої освіти напрацьовано значущий для словесників досвід реалізації потужного потенціалу педагогічного плейбеку у процесі вивчення художнього твору [3; 4]. Так, у методичній роботі плейбек-театр пропонується втілювати в таких **форматах**, як-от:

- 1) *окремий методичний захід*, що проводиться для поліпшення психологічної атмосфери освітнього процесу, підвищення професійного рівня педагогів тощо;
- 2) *інтерактивна частина педради*, спрямована на розв'язання певної пріоритетної проблеми;
- 3) *плейбек-мініатюри* під час семінарів, фестивалів діяльній педагогіки, педагогічних бенефісів, методичних турнірів із метою презентації педагогічного досвіду;
- 4) *«святковий капусник»*, наприклад, до Дня вчителя або під час новорічно-різдвяних зустрічей тощо;
- 5) *плейбек-дійства*, що можуть розгортатися в різні способи. Розглянемо і найбільш розповсюджені **плейбек-форми**.

- *«Рідка скульптура»*. Оповідач дає із зали стислу, емоційно насичену відповідь на запитання кондактора (ведучого). Актори виступають по черзі, показуючи лише почуття оповідача, і зупиняються, утворюючи своєрідну скульптуру.
- *«Трансформація»*. Використовується тоді, коли в описі своїх переживань оповідачем на зміну одному почуттю приходить інше. Спочатку актори зображують у формі «рідкої скульптури» одне почуття, потім завмирають на кілька секунд, після чого демонструють інше.
- *«Фото»*. Кондактор переказує історію глядача в п'яти коротких реченнях. Після кожного з них актори швидко застигають в образах, які передають суть сказаного. Вони не розмовляють і використовують мінімум рухів.
- *«Хор, який говорить»*. Двоє акторів сидять на стільцях близько один до одного, а інші стоять позаду них. Кондактор запитує кількох глядачів про їхній настрій та почуття. Актори одночасно передають усі ці почуття лише засобами міміки та голосу, без музичного акомпанементу.
- *«П'ять елементів»*. Актори в кількості п'яти осіб шикуються на сцені в ряд. Кожен із них грає всі історії, що пропонують глядачі, повністю використовуючи лише один виражальний засіб: рух (танок), пісню (голос), дії з реквізитом, музику, міміку чи мовлення.
- *«Картина»*. Актори під музику виходять і займають місця на сцені. Вони грають історію, залишаючись без переміщень кожен на своєму місці. Використовуються міміка, пантоміма, слова й звуки. Наприкінці гри всі одночасно завмирають. Музика супроводжує весь процес [3, с. 20—21].

Фахівці наполягають і на необхідності дотримання в ході навчальної взаємодії певних **правил** або **прин-**

Література і театр

цупів театралізованого дійства, пропонуючи формувати їх учням / студентам у такій формі:

1. Індивідуальність не можна заперечувати: приймаються будь-які історії — сумні або веселі.
2. Плейбекери не шукають готових рішень, а відображають історії, що стають засобом діалогу, який не дає конкретних відповідей. Головне завдання акторів — не так відтворити події, зміну дійових осіб та настроїв, як передати те, про що людина не сказала і що залишилося між рядків.
3. Не варто обговорювати, пояснювати або критикувати інсценізоване: треба прийняти те, що відбулося. Важливі лише враження та емоції.
4. Слід відмовитися від режисури: актор і глядач — рівноправні учасники вистави.
5. Потрібно зберігати атмосферу плейбеку, де через творче програвання ситуацій виявляються нові ресурси і взаємозв'язки, а будь-яка історія, навіть якщо в ній не йдеться про яскраві або драматичні події, стає важливою та значущою [3; 4].

Забезпечення повноти осягнення художнього твору та створення ситуації успіху під час такого навчання значною мірою обумовлює й урахування словесниками розробленого фахівцями **алгоритму** проведення педагогічного плейбеку:

1. Підготовлювальний етап.
 - Ознайомлення з основними аспектами теми, що опрацьовується.
 - Добір гравців, створення плейбек-груп.

Вправляння в розігруванні ситуацій (набуття досвіду).

Підготовка костюмованих атрибутів для гри.

2. Проведення заходу.

Презентація теми кондакторами (ведучими) груп.

Представлення команд, кожного учасника плейбек-групи, важливими вимогами до чого є: оригінальність, нешаблонність та лаконічність. Наприклад: пісня, акровірш, римована з іменем характеристики тощо.

- Бліцінтерв'ю з членами груп для ближчого знайомства глядачів із тими, хто розіграватиме ситуації; створення єдиного психолого-енергетичного ігрового простору.
3. Розігрування ситуацій.
- Озвучити ситуацію може глядач або, за низького рівня активності, кондактор, витягнувши з лототрону «лістівку» від педагога.
4. Підсумовування.
- Рефлексивне коло.
- Обмін інформаційними пам'ятками.
 - Спільна пісня.
 - Спільне фото на згадку [3, с. 22].

Цінними для словесників є й результати успішної адаптації ідеї плейбеку до проведення літературних занять В. Концевої, яка зі своїми учнями замість показу «історій із залу» інсценізує історії літературних героїв, враження від художнього твору або атмосферу прочитаного. Одним із секретів педагогічної

майстерності учительки літератури з Херсонщини, яка тепер працює у Львові, вважаємо її активну творчу взаємодію зі своїми вихованцями, що спирається не лише на високий рівень фахової підготовки, але й на безпосередню участь педагогині в роботі місцевого плейбек-театру як акторки. Детально висвітлений В. Концевою авторський досвід під час вебінару «Інноваційні методи навчання на уроках літератури: використання елементів плейбек-театру» та розміщений на платформі освітнього проєкту «На урок» [4] дає змогу зробити основні узагальнення щодо провідних чинників запровадження театралізації пізнавальної діяльності учнів-читачів засобами цієї форми ситуативного навчання.

Продуктивне опрацювання школярами художнього твору на засадах театру психологічних імпрізацій потребує врахування вчителем не лише окреслених вище принципів і алгоритму театралізації їхнього навчання, а й основних **технік** плейбек-театру: *відображення, ритуалізації та імпрізації*. Це виявляється в дотриманні таких театральних атрибутів: 1) практикуванні перед театральним дійством учнями-акторами «розігріву», тобто конкретних акторських вправ для розкріпачення тіла; 2) виокремлення в навчальному приміщенні умовної сцени; 3) визначенні двох постійних учасників — ведучого (кондактора) та музики; 4) створення у класі атмосфери естетичної взаємодії; 5) обрамлення перформансу ритуалом початку й завершення [4].

Із метою розвитку вмінь учнів взаємодіяти, намагатися відчувати героїв твору, поринати в атмосферу тексту, вдосконалення їх емоційного інтелекту, творчих здібностей, креативності та знайомства з сучасним перформативним мистецтвом використання елементів плейбек-театру під час літературних занять здійснюється на основі різних *рольових вправ та імпрізацій за прочитаними учнями текстами художніх творів*, серед яких В. Концева пропонує три форми.

1. **Жива (рідка) скульптура.** Актори показують у цій формі атмосферу твору або враження від прочитаного. Один із учнів робить крок уперед і зображує образ твору, яким може бути як герой, так і неживий предмет — шинель, замок, дощ тощо. Це повинна бути коротка дія — одне речення, один повторюваний рух. Кожен наступний учень приєднується до композиції з рухами, що її доповнюють. Так утворюється «рідка скульптура», яка зображує різні тони й напівтони твору. Завершується мініатюра завмиранням акторів на сцені.

«Рідка скульптура» за твором «Останній листок» О. Генрі може виглядати так: перший актор ритмічно повторює слова: «Я помру, коли впаде останній листок» (Джонсі), другий рухами зображує, що підтримує подругу (Сьюзі), третій актор приєднується до скульптури й показує, як малює на паркані (Берман), четвертий актор стає позаду учнів на стілець і створює шум дощу (настрій твору). Фігура рухається близько хвилини й разом із музикантами завмирає.

2. **Розповідь V.** Один актор переказує уривок з тексту, а решта зображує його розповідь. Це нагадує пантоміму. V — це спосіб розташування акторів. Один стоїть або сидить в центрі, а решта — по обидва боки. Наприклад, учень розповідає історію, що трапилася з дітьми, від імені самої шоколадної фабрики (за твором Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»). Інші учасники «посилюють» розповідь рухами та звуками.

3. **Монологи.** Актори по черзі розповідають монолог літературного героя, тому оповідь ведеться від першої особи. Актору важливо зробити акцент не на його вчинках за текстом, а на почуттях. Наприклад, які слова міг би сказати Родіон Раскольников читачам наприкінці твору. Головне завдання — знайти «серце» історії кожного героя. Імпровізація вимагає, щоб учні не вирішували, хто за ким виходить на сцену.

Коли монолог закінчується, актор повертається у вихідну позицію. «Головний герой» традиційно завершує форму, тобто виступає останнім. Після його слів решта акторів стає поруч, фігура замирає, музиканти завершують гру, ведучий «б'є в каратали». Так, впродовж трьох хвилин можна почути монологи героїв твору «Перевтілення» Ф. Кафки, унаслідок чого перед глядачами постане вся палітра їхніх думок [4].

Цілеспрямоване використання системи таких театральних вправ, що мають одночасно задіювати естетичну комунікацію, вербальні й невербальні засоби, інтеграцію учнівської імпровізації та ритуалізації, самопізнання і самовираження через індивідуальну творчість, передусім засвідчує розвивальну роль вивчення художнього слова, помноженого на потужну силу театального мистецтва, які в умілих руках учителя є важливим чинником удосконалення якості літературної освіти. Водночас у складних воєнних обставинах плейбек-театр стає не лише засобом плекання творчого потенціалу дитини, а й виконує функцію соціально-психологічної реабілітації, оскільки завдяки вивільненню психологічної напруги підвищує рівень енергії, жаги до життя особистості, зміцнюючи здатність її психіки протистояти стресам та постійній тривозі.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, сутнісні характеристики плейбеку як особливого різновиду театального мистецтва полягають у: а) об'єднанні трьох концептуальних ідей-цінностей: мистецтва, соціальної взаємодії, ритуалу; б) інтерактивній взаємодії учасників у форматі психологічної імпровізації; в) чіткому структуруванні театального дійства на: розповіді глядачів, відображення («повернення») акторами цих історій через інсценізацію та художні узагальнення (наратив); г) наявності постійних складників вистави (кондактора, музичного супроводу тощо); г) провідних характеристиках акторської гри, як-от: спонтанність, відкритість, щирість, рефлексія, психологічна комунікація, естетизація та ін., що насамперед зумовлюють розвиток емоційно-

го інтелекту, соціалізацію особистості та терапевтичний ефект впливу на неї.

Оптимальними методичними умовами впровадження елементів плейбек-театру як форми ситуативного навчання літератури є: 1) урахування ціннісного потенціалу плейбеку; 2) дотримання принципів / правил плейбек-дійства; 3) інтеграція в освітній процес інструментів розвитку акторської майстерності учнів; 4) алгоритмізація підготовки та проведення театралізованого вивчення художнього твору; 5) опора на апробовані техніки та засоби використання плейбеку в ході формування компетентного читача.

Перспективи подальших досліджень означеної проблеми вбачаємо у проєктуванні інтегрованих театралізованих освітніх ситуацій у межах навчальної моделі літературного заняття для імплементації перформансів плейбек-театру в літературну освіту Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Вайнілович Н. Плейбек-театр і наративна традиція як засіб для зцілення / Наталія Вайнілович. — Режим доступу: <https://surl.li/mheibq>.
2. Дергач М. Плейбек-театр у системі соціалізації та ресоціалізації особистості / М. Дергач // Психологія. — Випуск № 2 (9). — 2018. — С. 17–20.
3. Кондратець І. Педагогічний плейбек / Інна Кондратець // Дошкільне виховання. — 2017. — № 2. — С. 20–24.
4. Концева В. Інноваційні методи навчання на уроках літератури: використання елементів плейбек-театру: вебінар / Вікторія Концева. — Режим доступу: <https://surl.li/gvsauf>.
5. Крекотень О. В. Впровадження ідей плейбек-театру як технології storytelling в курсі університетського вивчення іноземної мови. / О. В. Крекотень. — Режим доступу: <https://surl.li/japoms>.
6. Савінов В. Плейбек-театр як засіб арт-терапії: коли плинність замирає / Володимир Савінов // Простір арт-терапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну : матер. XV міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16–18 лютого 2018 р.) / за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдюкової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. — С. 94–99. — Режим доступу: <https://surl.li/ynoiq>.
7. Савінов В. Плейбек-театр як засіб розвитку soft skills у позашкільній освіті: методична розробка / Володимир Савінов. — 2020. — 17 с. — Режим доступу: <https://surl.li/hhtavm>.